

Wandelen door een voormalig duinmoeras

In dit artikel wandelen we door de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). We lopen in gedachten een eindje mee met jonkheer Gevers van Endegeest die de valleien rond 1825 onderzocht op mogelijkheden voor ontwatering ten behoeve van de landbouw. De ontwatering kwam er vanaf 1853, niet voor de landbouwers maar voor de dorstige Amsterdammers.

Tekst Joop Mourik, Gert Baeyens

De duinstreek tussen Haarlem en Noordwijk zit vol historie. Ons boek 'Lezen in het duin' laat zien dat mensen en natuur nauw met elkaar verbonden zijn. Van zeereep tot strandwalbossen of bollenvelden, overal is de mensenhand wel zichtbaar. Maar ook de natuur weet haar identiteit te bewaren, de duinen zijn nergens ver weg. In de geschiedenis was de Gouden Eeuw een keerpunt, de streek werd ontdekt als recreatiegebied voor stadsbewoners. Het begon met rijke kooplieden uit Amsterdam en Haarlem. Zij bouwden boerenhofsteden om tot buitenplaatsen op de strandwallen en namen het duin in gebruik als jachtgebied. In de 20^e eeuw werden de meeste buitenplaatsen en duingebieden opengesteld voor iedereen. Zo genieten de Randstadbewoners van nu van de rijkdom van toen.

ZEGVELD (1) EN PALMVELD (2)

De velden tussen de binnenduinen en de middenduinstrug staan in het teken van verdroging. Waar onderzoekers 200 jaar geleden moerassen en sappige weilanden aantreffen, kijken we nu op een 's zomers volkomen dorre vlakte met verspreid staande meidoorns en vliegdenen. De Bergen van het Vogelenveld op de achtergrond, hier en daar een troepje damherten of wat koeien versterken het karakter van een savanne. De bodem is diep ontkalkt, maar er zijn ook met kalk en roest verzadigde plekken. In het duingrasland overleven slechts mossen en geharde plantensoorten, vooral de zandzegge met zijn sterk krullende bladen, de soms massaal aanwezige en dan felrood kleurende schapenzuring en de struisgrassen die de velden in een nazomerse witte waas kunnen hullen. Bosjes van kruipwilg en liguster wijzen de weg naar plaatselijke kalkrijkdom. De leemachtige toplaag en de speciale kruidenvegetatie met voorjaarsganzerik, zeegroene zegge, grote tijm, en ruig viooltje zijn typerende veldtekens. De attente landschapslezer zal in de kalk-

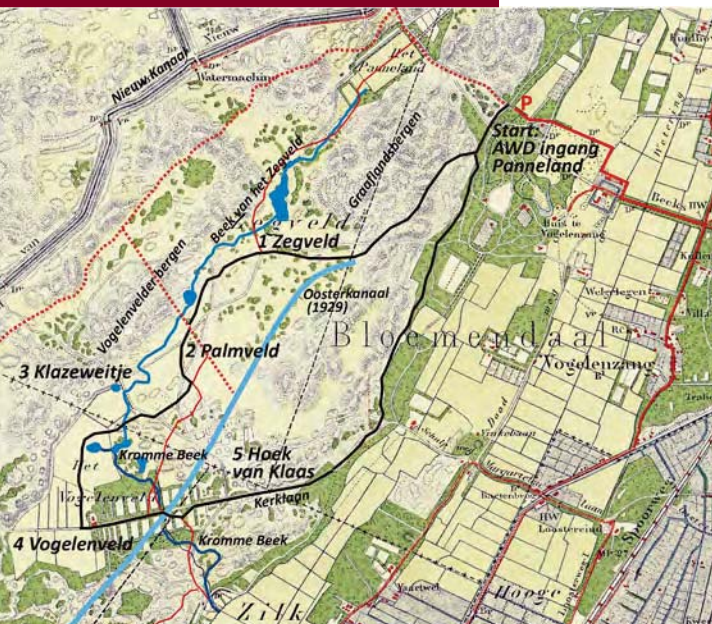

Als een savanne strekt het Palmveld zich uit, met daarin de drooggevalle Beek van het Zegveld. Beeld Joop Mourik

armoede al gauw een teken zien van langdurige beweiding en in de kalkrijkdom van vroegere kwel. Hij komt niet bedrogen uit. Voordat de landbouw begon, was de vlakte een groot duinmoeras met wintermeertjes en beekloopjes. Volgens de Commissie van Superintendentie (1798) waren "sommige vlakken 's winters vol water, andere slechts dras en moeragtig en vandaar dat men dikwijls midden in de Duinen waterplanten aantreft". De begroeiing was ruig, met grove grassen, kruipwilg, liguster en "andere struiken en doornen" maar er waren ook stroompjes en bloemrijke moeraslandjes, waarin dotterbloem, parnassia en orchideeën floreerden. Na de stichting van het duinlandbouwbedrijf op het Vogelenveld (zie verderop) werden de velden volgens Gevers vrij intensief beweid met "twee koppelen jongvee en twee kudde schapen" onder leiding van een herder. Daardoor waren

de "grasgewassen korter, groender en met minder ruigte overdekt" dan in valleien die niet werden begraasd. De grond was over het algemeen zwart en geschikt voor landbouw: "overal groeijen verschillende grassoorten en welriekende kruiden; in het voorjaar is de grond met duizende bloempjes, vooral met violen overdekt en de aangenaamste geur verspreidt zich alomme".

De namen van de velden staan al sinds de 17e eeuw op de kaart en duiden ook op vochtigheid. Met 'seck' of 'segh' werden destijds slechte veegrasen aangeduid in meestal drassig weiland. In het Zegveld (1) was dat misschien wel de moeraszegge die nog steeds over grote oppervlakte aan de randen voorkomt. De naam Palmveld (2) kan verband houden met de humeuze grond waarin veel mollen voorkomen, ook nu nog. Een oude volksnaam voor de mol is 'palmdier' of

ROUTEBESCHRIJVING

Adres: AWD ingang Panneland, Vogelenzangseduinweg, 2114 AS Vogelenzang. Betaald parkeren en toegangskaartenautomaat.
Afstand: Ongeveer 8 kilometer.

Route: Na het passeren van het hek en wildrooster, linksaf. De onverharde veldweg loopt door een breed dal langs de Graaflandsbergen en komt uit bij de noordpunt van het Oosterkanaal. De weg ook daarna blijven volgen, een veerooster bij het Zegveld passeren totdat je uitkomt op een klinkerweg door het Palmveld. Kruis deze weg en pak de met groene paaltjes gemarkeerde wandelroute op. Deze gaat min of meer rechtdoor naar het Klazewitje en het Vogelenveld. Steek het Oosterkanaal over bij de Hoek van Klaas. Blijf de groene route volgen, eerst door de Kerklaan en dan door het bos langs de duinrand.

BOEK 'LEZEN IN HET DUIN'

Lezen in het duin beschrijft de duinstreek op de grens van Noord- en Zuid-Holland. Vanaf de oudste strandwal tot aan de zeereep komen de verschillende landschappen aan bod. De wisselwerking tussen mens en natuur wordt uitgediept: de invloed van duinmeiers, jagers, helmplanters, waterwinners en soldaten. Allerlei veldtekens brengen de lezer op het spoor van de natuurlijke opbouw en de menselijke activiteiten. Lezen in het duin inspireert om als een detective op pad te gaan of op het internet te speuren naar nog meer natuur en historie. Tegelijk is er een blik op de toekomst: landschapsverjonging na het dempen van kanalen en nieuwe duindynamiek door verstuing.

Te bestellen via www.knnvuitgeverij.nl

kortweg 'palm'. De kalkrijke, fossiele kwelplekken liggen aan de Beek van het Zegveld en de Kromme Beek. Water stroomt er al lang niet meer maar met enig speurwerk is de oude bedding plaatselijk terug te vinden. Vanwege de uitgestrektheid van het brongebied voerde de Kromme Beek soms erg veel water af. Dat is goed te zien aan de diepe insnijding bij de Kerklaan. Om de aanliggende landerijen van het Vogelenveld tegen overstroming te beschermen, werden wallen aangelegd. Ze zijn er nog steeds, vooral aan de noordkant. Na de aanleg van het Nieuw Kanaal in 1863 raakten de beken in onbruik als afwatering. Ze verdroogden volledig na de ingebruikname van het Oosterkanaal in 1929. Voor dit diepe waterwinkanaal is niet alleen veel zand weg gegraven, maar ook de veenplaat die het wegzijgen van het grondwater vertraagde.

KLAZEWEITJE (3)

Op het Klazewitje (3) biedt een ondiepe, komvormige veenlaag soelaas. Hier wordt het grondwater nog steeds vastgehouden. Op de rand bevindt zich een soort ondergrondse waterval, waarvan de gevolgen bovengronds goed te zien zijn. Aan de ene kant heb je de droge, met mossen begroeiende vlakte van het Vogelenveld, aan de andere kant het grasgroene Klazewitje met greppels die in de winter overlopen. Het groene is in 2006 tijdelijk onderbroken: het grasland is gedeeltelijk afgeplagd, de invasie van Amerikaanse vogelkers is de kop ingedrukt en de historische greppels zijn hersteld. De maatregelen waren onderdeel van een groot project voor het herstel van vochtige valleien in het middenduin. De verjongingskuur van het Klazewitje heeft succes gehad. Reukgras, watermunt en viooltjes verspreiden alweer "de aangenaamste geur alomme"

en de enig overbleven dotterbloem uit oude tijden houdt moedig stand.

VOGELENVELD (4)

Het Vogelenveld (4) was in 1821 de eerste duinlandbouw onderneming van jonkheer Willem Philip Barnaart, duineigenaar en bewoner van Huis te Vogelenzang. In zijn opdracht werd een boerderij gebouwd op de overgang van het veld en het hakhoutbos. Behalve een woongedeelte was er een jachtkamer en een tuighuis voor de paarden van de jonkheer. Naast de boerderij stonden twee stallen. "Tegelijk", zegt Gevers, "is de tot dan toe geheel onbeheerde vallei met slooten of diepe greppen behoorlijk in akkers verdeeld, met beplantingen tegen de verstuing en de winden verzorgd en, in één woord, tot eene regelmatige ontginning aangelegd". Deze regelmatigheid is nog goed zichtbaar, ook al is de laatste duinboer in 1925 vertrokken. Een grote huislinde en hardstenen palen markeren de bouwplaats van de vroegere boerderij.

HOEK VAN KLAAS (5)

Jan Meiland was de eerste duinmeier. In 1835 werd hij opgevolgd door zijn zoon Arie Jansz die er veertien kinderen grootbracht. Klaas Meiland was een zoon van Arie en woonde in de Hoek van Klaas (5). Zijn huisje stond bij de Kerklaan, nog net in de gemeente Zandvoort, maar Klaas voegde daar altijd aan toe: "Ik woon in Zandvoort, mijn kippen staan in Noordwijk, mijn geiten in Bloemendaal en mijn aardappels in Noordwijkerhout." Een linde en een keurig rechthoekig veldje duiden nog steeds de plek aan waar Ouwe Klaas tussen 1860 en 1909 zijn boerenbedrijfje had. Naar hem is ook het Klazewitje genoemd.

Joop Mourik is voorzitter van de KNNV afdeling Haarlem en omstreken en medewerker van Natura. Gert Baeyens en Joop Mourik zijn auteurs van het boek 'Lezen in het Duin'.